

Močovice in: Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska, autor Zdeněk R. Nešpor, Kalich, Praha 2009

Malá obec ve středních Čechách, asi 5 km západně od Čáslavi, 370 obyvatel (2006).

V období protireformace byly Močovice jedním z center tajného nekatolictví ve středních Čechách a po vyhlášení Tolerančního patentu tvořily přirozenou spádovou oblast vznikajícího evangelického sboru (byť se vedly diskuse i o několika dalších obcích, v nichž mohlo být zřízeno centrum sboru). Jeho členové se v roce 1781 přihlašovali k augsburskému vyznání, „poněvadž jim toto od úředníků schvalováno bylo. Když ale vyznání to ... zevrubněji poznali, přistupovali napořád k vyznání helvetskému.“¹⁴²³ V roce 1782 nebo 1783 proto byl v Močovicích ustaven reformovaný sbor, který požádal majitele panství kn. Auersperga o darování vyhořelého panského špýcharu s okolními pozemky, aby z jeho trosek mohl být zbudován evangelický kostel. Stalo se tak a na spáleništi špýcharu, ze kterého zbyly jen obvodové zdi, byl vystavěn toleranční chrám spolu s příbytkem faráře; k jejich posvěcení došlo 12. září 1785.¹⁴²⁴ Teprve o dvacet let později byla dále v zahradě vystavěna nová fara, do níž se duchovní přestěhoval 22. listopadu 1816, a chrám byl následujícího jara o dosavadní farní prostory rozšířen.

Po založení samostatného reformovaného sboru v Libenicích v roce 1827, k němuž byla přifařena značná část dosavadního sboru v Močovicích, původní centrum přestalo ležet ve středu spádové oblasti a příliš nevyhovovalo ani jeho venkovské umístění. Proto členové sboru začali uvažovat o přesunu jeho sídla do blízké Čáslavi, místo aby opravovali existující církevní budovy nebo stavěli nové. Žádost o přesun byla s příslušným zdůvodněním podána krajskému úřadu, který s ní 29. července 1861 vyslovil souhlas.¹⁴²⁵ O dva roky později, v lednu 1863, proto byl v Čáslavi za 12.000 zl. zakoupen dům s hospodářskými staveními,¹⁴²⁶ na jejichž místě měl být nový chrám postaven, a v prosinci 1864 byla vypsána celocírkevní sbírka na jeho financování.¹⁴²⁷ Šlo o jednu z největších sbírkových akcí českých evangelíků v 19. století a církevní časopisy ještě dlouho uváděly obsáhlé seznamy (různě) štedrých dárců. Základní kámen nového kostela byl slavnostně položen hned dvakrát, 10. května 1864 ve společenství členů močovického sboru a 14. června téhož roku pro celou reformovanou církev.¹⁴²⁸

Již tehdy, když padlo rozhodnutí o přesunu sboru do Čáslavi, se jeho členové rozhodli, že starý kostel a faru v Močovicích prodají,¹⁴²⁹ nakonec jim v tom však zabránil osud nebo spíš nenávisťní sousedé. Obě stavení totiž lehla popelem 10. května 1866, když v nich neznámý pachatel úmyslně založil požár, zachránit se podařilo jenom matriky a pokladnici. Močovický farář se musel dočasně usídlit v jednom vesnickém statku, kde se také konaly bohoslužby.¹⁴³⁰ Škoda, která sboru vyhořením jeho církevních budov vznikla, nicméně nebyla úplně zásadní. Obě stavby byly pojištěné a náhrada, již pojišťovna vyplatila, umožnila v Čáslavi vedle rozestavěného kostela zakoupit dům za 4.200 zl., na jehož nákup sbor sice pomýšlel už dřív, avšak vzdal se jej pro nedostatek prostředků.¹⁴³¹ V tomto stavení byla zřízena fara a ještě téhož roku se do ní farář přestěhoval, zároveň s tím bylo do Čáslavi přeneseno sídlo močovického sboru (chrám však byl dostavěn až v roce 1869).¹⁴³² V Močovicích zůstal jen evangelický hřbitov, který církev spravuje dodnes. K dalším dějinám sboru viz Čáslav.

Literatura:

Nešpor, Jozef. *Ze zašlých dob*. Nedělní besídka, Hradec Králové 1930.

¹⁴²³ Kašpar 1881: 63. Místní legenda uvádí, že žlebská vrchnost, Adam kn. Auersperg, evangelíkům dokonce nabízel darem nově postavený kostel v Tupadlech, který královéhradecký biskup odmítl vysvětit, zůstanou-li při augsburském vyznání, oni to však odmítli.

¹⁴³¹ HzS 1866: 100. Náhrada byla vyčíslena na 3.000 zl., ale sbor hned v následujícím čísle Hlasů ze Siona uváděl opravu, že reálně od pojišťovny dostal méně (HzS 1866: 111); důvodem patrně byly obavy o zdar sbírky na stavbu chrámu a dalších církevních budov.

Čáslav

in: Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska, autor Zdeněk R. Nešpor, Kalich, Praha 2009

Město ve středních Čechách na Středočeské tabuli, 10.025 obyvatel (2006).

Ačkoli tomu na počátku toleranční doby nic nenasvědčovalo, Čáslav se v 19. století stala patrně nejdůležitějším centrem českého (reformovaného) evangelictví, svým významem dlouho převyšujícím Prahu. Protireformace sice byla v Čáslavi úspěšná a v městě samém nezůstali žádní tajní nekatolíci, v okolních vsích tomu však bylo jinak. V roce 1782 proto byl založen reformovaný sbor v Močovicích (viz), jehož sídlo bylo v roce 1866 přeneseno do Čáslavi. Později byl v Čáslavi ustaven také augsburský sbor; po vzniku Československa se obě církve spojily do sboru ČCE. Zásadní význam mělo zřízení reformovaného učitelského ústavu v roce 1872, jediného vyššího evangelického učiliště v Čechách, které ve druhé polovině 19. století tvořilo intelektuální centrum českého evangelictví. Teprve na přelomu 19. a 20. století význam Čáslavi pro české evangelíky upadal, hlavně kvůli přesunu intelektuální činnosti do rychle rostoucích pražských sborů, který byl dotvrzen zřízením pražské evangelické teologické fakulty v roce 1919; v téže době čáslavský učitelský seminář ztratil své církevní zřízení.

Reformovaný/českobratrský evangelický sbor. Močovický sbor byl do Čáslavi přenesen v roce 1866,²⁶³ ještě před tím však začala stavba chrámu, která byla celocírkevní událostí. V lednu 1863 byl za 12.000 zl. koupen dům s hospodářskými staveními v nynější ulici Jana Karafiáta, na jehož místě měl být kostel vybudován,²⁶⁴ a v dubnu se začalo s kopáním základů. 10. května 1864 byl položen základní kámen, kterážto slavnost byla pro přizvané hosty z celé české reformované církve opakována 14. června 1864;²⁶⁵ plán chrámu vypracoval chrudimský městský stavitel F. Schmoranz st., významný představitel romantického pojetí historismu. Navrhl rozsáhlý chrám v novogotickém stylu, který svou věží záměrně připomíná středověký čáslavský římskokatolický kostel sv. Petra a Pavla.²⁶⁶ Podobně jako při realizaci děkanského kostela sv. Jakuba Většího v Poličce (1833-1865) podle návrhu Antonína Vacha pojal Schmoranz st. i stavbu evangelického kostela v Čáslavi (1864-69) jako vylehčené a prostorově sjednocené halové trojlodí se subtilním, gotizujícím tvaroslovím a dosáhl tak podobného efektu konstrukční lehkosti a prostorové jednoty.²⁶⁷ Stavba stála tehdy nepředstavitelných 41.000 zl. a kromě sbírek mezi českými evangelíky na ni přispěl Gustav-Adolfský spolek i císař František Josef I.²⁶⁸ Chrám byl posvěcen u příležitosti 450leté Husovy památky 6. července 1869, k čemuž přišla řada blahopřejných telegramů i z ciziny.²⁶⁹ Čáslavský chrám, nejrozsáhlejší evangelická církevní stavba po definitivním pádu tolerančních omezení, se stal „výkladní skříní“ celé české reformované církve. Během stavby chrámu došlo k požáru močovického kostela a fary (1866) a za náhradu od pojišťovny byl za 4.200 zl. zakoupen dům ležící vedle staveniště kostela (čp. 159), který byl upraven jako fara.²⁷⁰ Protože církevní hřbitov zůstal v Močovicích a v Čáslavi nebyl zřízen nový, v roce 1884 bylo alespoň posvěceno evangelické oddělení městského hřbitova.²⁷¹ Další hřbitov byl v roce 1862 zřízen ve Zvěstovicích společně s augsburským sborem v Opatovicích.

V roce 1891 bylo v evangelickém kostele zřízeno topení,²⁷² jinak však nebyl opravován až do roku 1922, kdy 15. srpna město zasáhl cyklon a oderval velkou část chrámové střechy.²⁷³ Nedlouho po této opravě bylo rozhodnuto, že je třeba zbořit starou faru a vystavět místo ní moderní sborový dům, který by v přízemí choval spolkové místnosti a v patře příbytek duchovního. Rozpočet na stavbu činil 350.000 Kč.²⁷⁴ Nová fara se síni Komenského, vybudovaná za sedm měsíců, byla posvěcena 14. října 1928; původní rozpočet přitom byl překročen jen o 10.000 Kč.²⁷⁵ Při toleranční slavnosti 4. října 1931 chrám dostal nové zvony místo zrekvírovaných za první světové války²⁷⁶ a v letech 1954-7 v něm byly postaveny velké varhany.²⁷⁷ Znovu se kostel opravoval na konci šedesátých let a po roce 1996.

Bezprostředně po přesunu sboru do Čáslavi se začalo uvažovat také o zřízení evangelické školy – sbor již jednu měl, od roku 1868 v Bousově – což bylo povoleno 17. prosince 1868; později se církevní škola stala seminární školou nově zřízeného učitelského ústavu.²⁷⁸ Škola byla otevřena v květnu 1869 v objektu fary.²⁷⁹ V roce 1880 škola nabyla práva veřejnosti a byla rozšířena na

dvojtřídní a roku 1910 se konečně přestěhovala do novostavby učitelského ústavu. Zanikla spolu s ním v roce 1921.

Kromě chrámu, fary a školy, respektive i učitelského ústavu, o němž bude pojednáno níže, čáslavský reformovaný sbor zřídil také evangelický sirotčinec, Husův asyl. Rozhodnutí o jeho zřízení padlo již v roce 1913 a otevřen měl být u příležitosti Husova výročí v roce 1915,²⁸⁰ vše však urychlil začátek první světové války. Sirotčinec byl otevřen již 20. září 1914 v prostorách fary²⁸¹ a 25. února 1915 byl za 27.000 K kouspen patrový dům v Rybenské ulici (čp. 405), do kterého bylo ještě téhož roku přijato 11 evangelických sirotků.²⁸² Přestože na sirotčinec přispívali evangelíci z celých Čech, jeho vydržování z velké části leželo na čáslavském sboru a bylo, stejně jako samo zřízení sirotčince, velkou zásluhou tehdejšího faráře Františka Kozáka. Sirotčinec obvykle choval 16-19 dětí, někdy až 25, a všechny inspekce vysoce cenily péči, již se jim dostávalo. Inspektoři naopak často kritizovali nedostatečné hygienické podmínky, chybějící vodovod a později také neexistenci koupelen či splachovacích záchodů.²⁸³ Husův asyl navíc zasáhla větrná smršť, která poničila značnou část střechy, proto bylo v roce 1929 rozhodnuto o jeho zásadní přestavbě.²⁸⁴ Přestavěná budova Husova asylu byla otevřena 26. října 1930,²⁸⁵ přičemž náklady na přestavbu ve výši 73.000 Kč zčásti zapravil sbor a zčásti různé sbírky, nadace a dotace.²⁸⁶ Sirotčinec fungoval do roku 1952, kdy byl ze státního příkazu uzavřen, a od té doby budova sloužila jako domov odpočinku pro vysloužilé evangelické duchovní. V roce 1978 byla z rozhodnutí Městského národního výboru bez náhrady zbourána (o deset let později byl podobný pension pro vysloužilé duchovní zřízen v Chrudimi).

Práce čáslavského reformovaného a po roce 1918 českobratrského evangelického sboru nezůstala omezena na samotné město. 6. ledna 1912 byla zřízena unionovaná (reformovaná i augsburská) kazatelská stanice v Habrech, kterou čáslavský reformovaný sbor spravoval společně s augsburským sborem ve Vilémově;²⁸⁷ po sjednocení církví byla přiřazena k tomuto sboru. Téhož roku (1912) byla zřízena i kazatelská stanice v Bousově, v místě dřívější školní obce, která byla v roce 1937 přeměněna na filiální sbor; od roku 1956 je opět kazatelskou stanicí. Po první světové válce vznikly dále kazatelské stanice ve Vrdech a Žehušicích,²⁸⁸ jenom tato však měla delší trvání; zanikla asi v sedmdesátých letech 20. století.

Augsburský sbor. Jedním z důvodů přesunu močovického reformovaného sboru do Čáslavi bylo vzrůstající stěhování evangelíků z venkova a tento proces se pochopitelně týkal také evangelíků augsburského vyznání. Augsburský sbor v Opatovicích proto v Čáslavi v roce 1878 zřídil svoji kazatelskou stanici, která zpočátku konala shromáždění v soukromých domech nebo v pronajatých hostinských sálech.²⁸⁹ Nebyl to však vyhovující stav a tak kazatelská stanice uvažovala o koupi pozemku, na kterém by si zbudovala vlastní modlitebnu a budoucně snad i obydlí pro faráře.²⁹⁰ Nakonec v roce 1890 za 7.000 zl. zakoupila starší dům na Chrudimském předměstí (čp. 290).²⁹¹ V něm byla 31. července 1892 posvěcena modlitebna,²⁹² dále byl zřízen byt kostelníka a patro pronajato. Čáslavští reformovaní to ovšem nepřijali s nadšením, v augsburském sboru viděli hlavně konkurenci a obávali se, že jeho hlavním úkolem je oslabit vlastní církev. Nakonec však všechno bylo jinak, po spojení augsburské a reformované církve v roce 1918 se oba čáslavské sbory spojily a vytvořily jediný sbor ČCE. Poté byl dům augsburské kazatelské stanice prodán.

Evangelický učitelský ústav. Čáslavský učitelský ústav byl až do roku 1919 jedinou vyšší evangelickou školou v Čechách, byl – jak pravila zakládací listina – štěpnicí pro nábožné, věrné, schopné a z lidu našeho vyšlé jinochy, kteří s sebezapřením pro Pána evangelickému školství v Čechách a na Moravě se věnovati hotoví jsou. Pro ústav byl za 3.000 zl. zakoupen starší dům v blízkosti reformovaného kostela; měl být otevřen 15. listopadu 1871 na výročí úmrtí J.A.Komenského, ale kvůli průtahům s úpravou budovy k tomu došlo až 11.ledna 1872.²⁹³ Ústav vznikl jako soukromý učitelský ústav zřízený českou superintendencí HV, který měl ve třech ročnících poskytovat (nižší) středoškolské vzdělání budoucím učitelům; občas na něm studovali i luteráni. Součástí ústavu byl také internát pro všechny studující. Prvním ředitelem se stal Karel Utíkal, který zároveň vyučoval náboženství, vychovatelství a matematiku, na ústavu dále působili Josef Jerie vyučující češtině, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, fyzice, lučbě (chemii) a polnímu hospodářství, po Utíkalovi dlouholetý druhý ředitel, František Zákrovský vyučující němčině, zpěvu a hudbě, a Čeněk

Váša, jenž učil krasopis, kreslení a tělocvik.²⁹⁴ Chovanců prvního ročníku bylo sedm, později se jejich počet ve všech ročnících ustálil asi na patnácti – dlouho platilo, že v určitém roce byly otevírány pouze dva ze tří/čtyř ročníků ústavu. Rozšíření o čtvrtý ročník bylo povoleno v roce 1875²⁹⁵ a 7. července 1883 učitelský ústav získal právo veřejnosti.²⁹⁶ Od roku 1910 na něm směly jako hospitantky studovat také dívky.²⁹⁷

V původní, dodnes stojící budově ústav trval do roku 1910, o jejím opuštění se však uvažovalo již dříve.²⁹⁸ Pro nedostatek prostoru musel být v roce 1895 zrušen internát a stará budova nevyhovovala i z dalších důvodů. Měla být využita spíše jako technické zázemí, zatímco vlastní seminář, internát pro studující a byty ředitele a některých učitelů se měly přesunout do vedle postavené dvoupatrové moderní budovy. Její cena ovšem byla vypočítána na 112.000 K a ty se nesháněly snadno.²⁹⁹ Stavbu, která si vyžádala rozboření části městských hradeb (byla rozlehlá, podsklepená a v jejím suterénu byla i tělocvična), navrhl kolínský architekt Čeněk Kříčka. Výstavba začala 22. března 1908³⁰⁰ a budova byla odevzdána svému účelu 29. června 1910;³⁰¹ zároveň se do ní přestěhovala dvojtřídní evangelická škola, která byla od založení učitelského ústavu jeho cvičnou školou. Posvěcení nové budovy se přitom stalo událostí nejen pro české reformované evangelíky, ústav byl i chloubou celého města, třebaže většinou katolického, které na jeho vybudování přispělo částkou 10.000 K.³⁰² Sjednocená ČCE byla příliš slabá na udržování této instituce – respektive dávala přednost důležitějším projektům – a sílily v ní hlasy po úplné likvidaci specifického evangelického školství, které činily evangelický učitelský seminář zbytečným. Po vzniku Československa proto vedení evangelické církve jednalo o převzetí čáslavského semináře do státní správy (a financování), k němuž mělo dojít již od 1. ledna 1920.³⁰³ Obě strany se ovšem nedohodly na financování provozu ústavu, který měl nadále zůstat evangelickým. Proto byl v roce 1921 převzat československým státem a zároveň se zrušením jeho církevního charakteru zanikla také čáslavská evangelická škola. Posledním ředitelem učitelského ústavu byl Václav Ptáček.

Budova, sloužící nyní státnímu učitelskému semináři, ovšem zůstala v majetku církve, a byla ministerstvu školství pronajímána za 23.000 Kč ročně. Evangelické církvi byla protiprávně odebrána v roce 1960 a pak až do devadesátých let 20. století sloužila různým vzdělávacím institucím. Po restituci je v současnosti představována na církevní Diakonii. Učitelský ústav ovšem neměl jenom světlé stránky, velmi nelibě na něj vzpomínal kupříkladu Jan Karafiát. Skutečně, „církev nevybudovala ústavu prvotřídního“,³⁰⁴ v daných podmínkách však dělala to nejlepší, co bylo lze. Kvalita vyučování nebyla horší než na jiných učitelských ústavech té doby a tak hlavní výtky směřovaly proti tomu, že mnozí absolventi po ukončení studií pohrdli evangelickými školami a učili na obecných (katolických) školách a někteří dokonce ke katolicismu z kariérních důvodů konvertovali.³⁰⁵ Nebyla to však tolik chyba semináře, jako spíše bídňého služného na evangelických školách a jejich nedobrych poměrů obecně. C. k. vrchní evangelická církevní rada proto musela nařídít reversy, jimiž se všichni frekventanti čáslavského evangelického ústavu zavazovali přijmout místo na evangelických školách a odmítající byli – k patřičnému pobouření nezaujaté veřejnosti – ze studia vyloučeni.

Literatura:

25 let Husova asyly v Čáslavi. Kuratorium Husova asyly, Čáslav 1940.

Bašus, Bedřich B. *Po meči a po přeslici. Příspěvek k historii církve.* ÚCN (Kalich), Praha 1979.

„Husův asyl v Čáslavi.“ Hus 1930: 166-167

„K dějinám čáslavského semináře.“ Hus 1912: 137-140, 155-157, 169-170, 186-187.

Karafiát, Jan. *Paměti spisovatele Broučků IV. Na školách ještě vyšších.* Praha 1922.

Nešpor, Jozef. *Ze zašlých dob.* Nedělní besídka, Hradec Králové 1930.

Nešpor, Zdeněk R. „Protestantské konfesionální školství v českých zemích v dlouhém 19. století.“ Pp. 103-132 in L.Fasora – J.Hanuš – J.Malř (eds.): *Sekularizace českých zemí v letech 1848-1914.* CDK, Brno 2007.

Ptáček, Václav. *Zpráva evanj. reform. ústavu ku vzdělání učitelů v Čáslavi za první čtyřicetiletí jeho trvání.* Čáslav 1913.

Sbor tento má své jméno z času přenešení chrámu Páně a sídla farního do Čáslavi roku 1866. Do té doby byly Močovice, vesnice to $\frac{3}{4}$ hodiny na západ od Čáslavi ležící, sídlem chrámu a fary. O založení sboru toho, až po dobu novější, stůjte tuto některé paměti hodnější zprávy.

Když byla zarputilým protivníkem evangelíků, Michnou (jehož bývalý dům na náměstí čáslavském dosud pod jménem Michnovský znám jest), protireformace v Čáslavi pomocí vojska katansky provedena, udrželi se přece tajní vyznavači evangelium v dosti hojném počtu na vsích v okolí Čáslavském, to na panstvích Žlebském, Tupadlském, Jeníkovském, Janovickém, Křesetickém, Pečeckém, Novodvorském a Zehušickém, kteří jednak knihami po otcích pozůstalými a před slídívními zraky zuřivých Koniášů starostlivě ukrývanými, jednak kazatele do ciziny vystěhovalými, avšak tajně k nim občas k posluhování Večeře Páně docházejícími, v náboženství evangelickém posilováni byli. Tito se pak r. 1781. přihlásili veřejně k náboženství zbožných předků svých. Tak dalo se v okolí Čáslavském okolo 300 rodin zapsati k vyznání evangelickému a to nejvíce k augšpurskému, poněvadž jim toto od úředníků schvalováno bylo. Když ale vyznání to dle článku víru jakož i i dle způsobů při službách Božích zevrubněji poznali, přistupovali napořád k vyznání helvetskému.

Za prvního kazatele byl povolán p. *Ondřej Akoš*, rozený Uher. Služby Boží konaly se nejprve po domích a v stodolách, jak toho kde zapotřebí bylo, a i kazatel u jednotlivých oudů soukromě vydržován byl. Když pak nadešla péče o zaopatření vlastního chrámu, chtěli jej jedni míti v Močovicích, jiní v Drobovicích, jiní v Tupadlích, kdež jim tehdejší kníže ve Žlebích Adam z Auersperku nově vystavený kostel, poněvadž jej Hradecký biskup posvětili odepřel, darem nabízel, avšak pod výminkou, přijmou-li vyznání augšpurské. Oni ale za takovou cenu nabízený jim dar raději zamítše, konečně na Močovicích se usjednotili.

Tam se právě nacházeli holé zdi bývalého panského špejcharu, nedávno vyhořelého. O tyto požádali výš jmenovaného knížete, aby jim i s dvěma zahrádkami a s dvorkem k přistavené tam myslivně patřící, darovány byly. Jejich žádosti bylo vyhověno, načež chrám i fara pod jednou střechou upraveny byly. Chrám tento byl dne 12. září 1785 posvěcen a když o 20 let později zvláštní farní dům severně za chrámem byl vystaven, a chrám o posavadní prostoru farní rozšířen. Po prvním kazateli o. *Akoši* nastoupil *Michal Vicenc* (1787-1789), po něm *Benjamin Kiš* (-1814), a po tomto *Josef Nešpor*, rodem z Liblic u Mělníka, *M. Kubeš*, tehdejší český superintendent (1828-1832), pak opět též *Josef Nešpor* (1832-1837), a po něm (od roku 1838, až potud) starší jeho syn *Pavel Nešpor*.

Po odloučení se posavadního filiálního sboru v Libenicích (1827 – jf) pošinut byl střed Močovské církve dál na východ, a když nastala nutnost stavbu nového chrámu Páně podniknouti, ukázalo se, že město Čáslav jak pro svou polohu tak pro své dobré silniční spojení – nemluvě ani o památkách historických – nejvhodnějším sídlem býti slibuje. R. 1862 započato s přípravami k stavbě a zakoupeno jest za 12.000 zl. velmi příhodné místo, totiž dům se zahradou a k němu patřícími městskými násy pod 5 $\frac{1}{2}$ kor. výsevy na západní straně města. Dne 14. června 1864 konala se slavnost položení základního kamene.

Dříve nežli nová budova dokončena byla, byl dne 10. května r. 1866 starý toleranční chrám spolu i s farou v Močovicích vzniklým požárem zničen. Téhož roku byl vedle staveniště dům za 4.200 zl. pro faru zakoupen. Z dobrodinců – mimo údy církve - , kteří ku stavbě chrámu přispěli, zejména uvéstí sluší především jednotu Gustav-Adolfskou, J. V. císaře Františka Jozefa (s darem 1.000 zl.), p. Alex. ze Schoellerů ve Vídni, taktéž 1.000 zl. darovavšího, p. Samuele Jarkovského v Kraskově aj.

Dne 6. července 1869 konána za ohromného účastenství evangelického lidu z Čech i z Moravy se shromaždivšího a za přítomnosti 41 evanjel. kazatelů slavnost posvěcení nového chrámu. Modlitbu posvěcující vykonal vys. důst. superintendent český J. Veselý, Libštátský far. E. Havelka slavnostní

kázání v chrámě, Nosislavský farář Dan. Nešpor před chrámem, an dosti prostranný chrám tisíce přichozích pojmut nemohl Bukovský farář J. Dobiáš kázání nešporní.

Délka domu tohoto B. obnáší 20⁰2', šířka 10⁰2', výška do hřebena 11⁰, do klenutí 7⁰4', do špičky věže 30⁰1'. Slohu jest byzantinsko-románského. Klenba se žebry spočívá na 8 kamenných sloupcích. Průčelím ční na východ proti středu nedalekého náměstí; ku západní straně značně jest povýšen nad násy kolem města se táhnoucímí a rybníkem tyto lemujícím, tak že z té strany nejmalebněji se vyjímá. – Do dne posvěcení bylo na stavbu jeho vynaloženo 40.888 zl. 84 ½ kr., mimo cenu stavebního místa (12.000 zl.) a tří zvonů (3.000 zl.). Veliký dluh výlohami těmito způsobený snížil se do přítomného roku (1881) až na 5.600 zl.

V historickém ohledu vízí se k Čáslavi mnohé důležité upomínky. Dne 22. dubna 1420 otevřeli Čáslavští vojsku Pražskému dobrovolně brány a přijali artikule Pražské. Od té doby náležel památný chrám, nyní řím. katolický, straně pod obojí.R. 1421 zasedal v něm sněm Český, a mezi přítomnými šlechtici byl věhlasný vůdce Táborů, Jan Žižka. Když pak o 3 léta později proslavený tento rek u Přibyslavi náhle smrtí zachvácen a v Hradci pohřben byl, bylo tělo jeho později z Hradce do Čáslavi převeženo a v chrámu tomto pohřbeno, však po bitvě na Bílé Hoře prach jeho zase odstraněn. Stalo se to tímto způsobem:

Při odnětí evangelíkům kostela nalezen byl nad jedním hrobem latinský nápis Anno 1424, die Jovis ante festum Galli, vita fundus est Joannes Zisca a Chalice Rector zrum publicarum laborantium in nomine Dei et pro nomine Dei, hoc loco conditus est. (Léta 1424 před sv. Havlem dokonal Jan Žižka z Kalicha, správce obcí křesťanských soužených ve jménu Božím a pro jméno Boží a tuto pohřben jest.) Na to ihned jezovité ruce přičinili, aby 200 let v hrobě odpočívajícího vyvrhli. Avšak hluboko velmi kopavše, nic nenalezli kromě prachu i obrátili vzteklost na hrobový kámen, na němž někdy obraz Žižkův byl vytesán, kterýž ztloukše, s prachem hrobu toho z kostela vynesli a v písek rozdrtili, tak se nad mrtvým, který je živé děsil, pomstivše. Úctou k bohatýrskému synu Českého národa a bojovníku Božímú proniknuto, postavilo město Čáslav minulého roku 1880 jemu na náměstí pomník.

Mezi náhrobními kameny zde se nalézajícími jest jeden s nápisem Ysbizlaus z 1. čtvrtletí 13. století, kterýž se pokládá za nejstarší v Čechách. Jiný pomník věnován jest památce Jana Váchy, slovutného evangelického měšťana Čáslavského, kterýž celou pozůstalost svou věnoval chudým. Příjem z nadace té obnáší 2.000 zl. ročně, kteréž se ve prospěch asi 100 chudých vynakládají.

Kolem města rozkládá se na všech stranách úrodná, ovocnými stromy hojně posetá rovina. U města nachází se stanice severo-západní dráhy a vicinálky Žlebské. Obyvatelů čítá Čáslav 7.178, mezi nimiž 513 reformovaných. Údové sboru bydlí porůznu v 64 vesnicích, někteří ve vzdálenosti až tři hodin. Značnejším počtem reform. obyvatelů vynikají: Potěhy, Bousov, Močovice, Drobovice, Vinaře, Hostoulice, Pučeř, Sv. Jakub, Kalabousek, Vodranty. Od r. 1876 zde zavedena jest nedělní škola s 70 dítkami a 5 cvičitelí. Pěkným obyčejem jest, že údové církve dosti zhusta v závětech svých na církvev pamatují. Počet duší v církvi ku konci r. 1880 obnášel 2.108. Z církve Čáslavské pocházejí čtyři z nynějších farářů církve reformované; dva jiní a velmi nadějní sluhové slova, P. Nešpor a V. Spudil, záhy zesnuli.

Velkou výhodou církvi jsou vlastní její dvě školy a sice první r. 1867 v Bousově, druhá r. 1868 v Čáslavi zřízená. Učírna této poslední umístěna jest ve farním domě. Obě školy mají právo veřejnosti. Náboženství vyučuje se na městských školách v Čáslavi. Mimo to vyjíždí za touž příčinou duchovní správce každou středu střídavě do Potěh a Kluk. Hřbitovy má sbor čtyry: v Močovicích, v Drobovicích, v Zvěstovicích a v Bousově.

Zvláštní důležitostí jest, že od r. 1872 zřízen v Čáslavi evanjel. ref. učitel'ský seminář pro Čechy a Moravu, na němž 5 učitelů působí, a 30-40 chovanců ve 4 ročnicích pro učitel'ské povolání se vzdělává. R. 1880 zakoupen byl na blízku evanjel. chrámu P. pro seminář zvláštní dům za 13.000 zl.

Čáslav

in: Památník Českobratrské církve evangelické, editor František Bednář, Kalich, Praha 1924

Čáslav hlásila se od počátku náboženského hnutí českého k husitství. Nebylo náhodou, že sněm z r. 1421, tak důležitý pro další vývoj událostí, se konal v jejích hradbách v kostele čáslavském, že v kostele tomtéž byl pochován Žižka r. 1424 a vytesán jeho obraz a erb. Po bitvě na Bílé Hoře neznámý ctitel Žižkův ukryl ostatky Žižkovy na neznámém místě, aby je uchránil před zneuctěním. Žoldněři kutnohorští nenalezše r. 1623 v hrobě ničeho, obrátili svůj hněv proti náhrobku, který roztloukli a z kostela vyvrhli. Město bylo čistě evangelické; Matouš Ulický, městský kaplan, který se skrýval proti mandátu císařskému v lese nedaleko Krchleb, navštívil je a svou nemocnou manželku r. 1627, ale byl jat, mučen a 11. září 1627 popraven. Protireformace byla prováděna jezuiti bezohledně. Přes to na venkově docházelo ke stálým odporům, naposledy k vyšetřování kacířů v letech 1767-1771, vedených Janem Janáčkem ze Sobinova. Nitky spojení sahaly až ke Krucemburku, Markvarticím, Sázavě, Ransku, ano k Novému Městu na Moravě.

Po vydání tolerančního patentu přihlásilo se v okolí čáslavském k evangelické církvi přes 300 rodin, s počátku k vyznání augsburskému, ale když se seznal bohoslužebný způsob obou církví, k vyznání helvetskému. Prvním kazatelem se stal *Ondřej Akoš* rodem z Uher; bydlel nejprve v soukromých domích a služby Boží konal ve stodolách a domích. Sbor se tehdy ještě nerozhodl, kde bude jeho středisko. Jedni mysleli na Močovice, jiní na Drobovice neb Tupadla. Kníže Adam z Auersperku nabízel jim v Tupadlích nový kostel, který odepřel biskup královéhradecký vysvětit; žádal pouze, aby se stali členy církve augsburského vyznání. Po delších úvahách bylo usneseno, že sbor bude mít středisko v Močovicích a bude reformovaný. Kníže daroval na modlitebnu holé zdi bývalého panského špýcharu, nedávno vyhořelého, s dvěma zahrádkami a s dvorkem k přistavené myslivně patřící. Chrám i fara byly upraveny pod jednou střechou. Chrám posvěcen 12. září 1789 a když o 20 let později byla vystavena zvláštní fara severně za ním., byl o dosavadní místnosti farní rozšířen. Jako duchovní působili ve sboru: Po O. Akoši *Michal Vicenc* (1787-1789), *Benjamin Kiš* (1789-1814), *Josef Nešpor*, rodem z Liblic u Mělníka (1814-1828), *M. Kubeš* (1828-1832), opět *Josef Nešpor* (1832-1837), *Pavel Nešpor* (1838-1887) a dr. *Frant. Kozák* (od 1888).

Za působení farářů těchto doznal sbor značných změn: r. 1827 byl založen samostatný sbor v Libenicích za faráře Jos. Nešpora. Tím byl posunut střed sboru močovského na východ a když se ukázala stavba chrámu nutnou, rozhodl se, že přeloží své sídlo do Čáslavi. R. 1862 bylo započato se stavbou nového chrámu v Čáslavi, na který bylo zakoupeno za 12.000 zl. stavební místo., dům se zahradou a k němu patřící městské násypy asi 5 ½ korce veliké. Dne 14. června 1864 konala se slavnost kladení základního kamene a r. 1866 přikoupen vedle staveniště pro kostel dům za 4.200 zl. pro faru. Přesídlení sboru stalo se nutností, když 10. května 1866 byl starý toleranční chrám s farou v Močovicích požárem zničen. Sboru dostalo se hojně podpor, mezi jiným 1.000 zl. od císaře a 1.000 zl. od továrníka Schoellera. Chrám byl posvěcen 6. července 1869 za ohromného účastenství a přítomnosti sup. Veselého a 41 duchovních. Kázání vykonal farář libštátský E. Havelka. Náklad na stavbu činil 40.888 zl., stavební místo 12.000 zl. a zvony 3.000 zl.

Vedle chrámu měl sbor i dvě školy, a to od r. 1867 v Bousově a od r. 1868 v Čáslavi. R. 1872 byl zřízen ve městě českou superintendentencí evang. ref. učitelství seminář, jediná střední škola, kterou evang. církve české měly, a trvajícím až do převratu, kdy byl zrušen a proměněn ve státní ústav r. 1921.

Od příchodu far. Kozáka do sboru datuje se řada vynikajících podniků, jimiž sborový život byl obohacen: hned r. 1888 byla zřízena kazatelská stanice v Bousově a později ve Vrdech, Žehušicích a Zvěstavicích. Stanice poslední byla při sloučení církví předána sboru vilímovskému, ostatní trvají úspěšně dále. Brzy po svém příchodu do sboru založil far. Kozák spolek "Marta", první spolek organizující českobratrské ženy k pěstování dobročinnosti. Spolek míval v dobách mírových ročně 2.000 K, nyní 10.000 Kč příjmů, které se rozdají lidem chudým, zvláště nemocným. Členky "Marty" se shromažďují jednou týdně k pobožnosti a přednáškám o různých časových otázkách. Z těchto přednášek vyšel Kozákův spis "Marta", zlatá kniha pro české matky a dívky.

Jedinečná byla péče far. Kozáka o *učitelský seminář*, který jeho přičiněním zbaven byl dluhů a obdržel krásnou budovu krátce před svým zrušením. Při vybudování semináře přispěl zvláště sbor čáslavský dary jednotlivců svých velikou měrou.

Podnikem sborovým jest sirotčinec *Husův Asyl*, který byl zřízen rovněž k podnětu a základním darem far. Kozáka r. 1915 na památku 500. výročí upálení Husova. Jest v něm 15-25 sirotků. Sirotčinec jest umístěn v jednopatrové budově, která jest majetkem sboru a byla koupena za 27.000 Kč. I udržování sirotčince jest z valné části dílem sboru čáslavského.

Sbor čáslavský se po spojení církví zmenšil. Mělt' před ním údy v83 osadách, nyní v 55 osadách; ostatní odpadly ke sboru opatovickému a vilimovskému. Hnutí přestupové dotklo se jeho diaspory: r. 1919 přistoupilo k čbr. církvi 239 řím. katolíků.

(František Kozák ?)

Čáslav

in: Církev v proměnách času (1918-1968), Kalich, Praha 1969
Čáslav, Husova 159, okres: Kutná Hora, seniorát: chrudimský

Po první světové válce stáli v čele sboru vynikající muži: farář dr. František Kozák a kurátor Václav Havelka. Sbor čítal tehdá 1.822 duší rozptýlených ve více než padesáti obcích a osadách. Po přestupovém hnutí počet duší vzrostl asi o 20%. Postátnění bývalého evangelického učitelského ústavu (zal. 1871) ovlivnilo nepříznivě život sboru tím, že studenti přestali hromadně navštěvovat bohoslužby a vypomáhat při vyučování náboženství. Po odchodu faráře Kozáka na odpočinek v r. 1925 byl zvolen farářem Rudolf Petr Lány, pod jehož vedením sbor postavil novou faru, provedl velké opravy Husova asylu, opravil kostel a to vše nákladem téměř 700.000 Kč. Obětavost sboru byla pozoruhodná, uvážíme-li že vydržoval ze svých prostředků i evangelický sirotčinec, Husův asyl, založený 1915. Významnou činnost vyvíjel i ženský dobročinný spolek Marta, který za prvních 50 let svého trvání poskytl dary v hodnotě 320.000 Kč. Za vedení učitele Rud. Formana scházelo se ve Sdružení mládeže až 70 mladých lidí, kteří měli i svůj vlastní časopis. V okupaci přinesl sbor těžké oběti na životech svých členů. R. 1944 zemřel farář Lány a jeho nástupcem se stal Jan Smetánka. Kurátorem v letech 1937-1945 byl Josef Vančura.

Po válce se sbor věnoval intenzivnímu vzdělávání svých presbyterů, aby z nich vytvořil pevné opory sborového života. Roku 1948 se rozešel spolek Marta, založený 1889; jeho členky vstoupily nejprve do sociálního odboru sboru a později do odboru křesťanské služby. Roku 1952 byl uzavřen náš sirotčinec v Husově asylu a z budovy se stal Domov odpočinku pro vysloužilé kazatele. Od r. 1952 do r. 1957 přestavoval sbor své varhany a vynaložil na to přes čtvrt milionu korun. R. 1960 převzal stát obě budovy našeho bývalého učitelského ústavu. V přítomné době připravujeme velkou opravu kostela, kterou chceme důstojně oslavit sté výročí jeho postavení r. 1969.

V r. 1946 odešel farář Jan Smetánka a jeho nástupcem byl zvolen farář Vl. Jerie, který nastoupil svoji službu 1.1.1947. Sbor má nyní dvě kazatelské stanice: v Bousově a v Žehušicích. Sbor se nyní znovu upevňuje, byly zavedeny společné bohoslužby dětí s dospělými každou poslední neděli v měsíci, obnovuje se činnost konfirmované mládeže a každý měsíc se pořádají oblíbené sborové besedy. Při mimořádných shromážděních v posledních letech (konference Evang. Díla 1948, celocírkevní evangelizační sjezd 1950, slavnost posvěcení varhan 1957, slavnost 175. Výročí založení sboru a 90.výročí postavení kostela 1959, společné bohoslužby s Jednotou bratrskou u příležitosti odhalení pamětní desky jejich biskupu Václavu Vančurovi 1957) tu vždycky byl náš kostel naplněn do posledního místa. Pod vedením faráře Jerie působil ve sboru jako vikář Josef Batelka od vánoc 1947 do září 1948, kdy odešel na samostatné místo v Opatovicích. Příležitostnými pomocníky faráře jsou pensionovaní duchovní z Domova odpočinku v Husově asylu. Kurátory sboru byli v poslední době: Jan Veska (1945-58), Jan Spáčil (1958-64) a Jaroslav Hartman od r. 1964 dodnes.

(Vladimír Jerie ?)

Čáslav

in: Církev v proměnách času (1969-1999), Kalich, Praha 2002
286 01 Čáslav, Jana Karafiáta 159, o. Kutná Hora, seniorát: Chrudimský

rok založení: 1782 H.V. (do 1866 sídlo Močovice u Čáslavi)
počet členů: 1918 – 1.854, 30 – 2.350, 65 – 1.744, 98 – 408
počet obcí: 40
Kaz. Stanice: Bousov od 1912 (FIL 1937-56, pak opět KST)
Dříve i Habry (od 1911 vyznání HV i AV, později ke sboru Vilémov)

Život čáslavského sboru byl na konci 60. let poznamenán opravami kostela. Zřejmě také pod vlivem velkých oprav ustoupila poněkud do pozadí duchovní práce, takže v roce 1969 končí svou činnost kroužek křesťanské služby, který za dobu svého působení vykonal mnoho potřebných návštěv u členů sboru. Farářem byl v této době Vladimír Jerie (od 1947 a kurátorem Jaroslav Hartmann (od 1964). Na počátku 70. let "normalizace" stlačila sborové dění na minimum. Mnoho lidí z okraje sboru přestalo udržovat se sborem kontakt. Ubylo dětí na biblických hodinách a při konfirmacích. R. 1974 bylo zvoleno nové staršovstvo, kurátorem se stal M. Pospíšil. V tomto staršovstvu bylo už jen velmi malé zastoupení z okolních obcí. R. 1976 M. Pospíšil z funkce odstoupil a byl vystřídán J. Prokopem. Sbor se zabývá zejména různými hospodářskými záležitostmi a velká část duchovní práce zůstala na faráři sboru. Přes snahu se nedaří udržet kontakt s rozptýlenými údy sboru.

R. 1978 MěNV rozhodl o demolici „Husova azylu“, který v této době sloužil jako domov pro starší kazatele, do důchodu odchází Vladimír Jerie. Na jeho místo r. 1979 nastupuje farář František Pavlis. Sbor pokračuje v přestavbě a opravách farní budovy. Počet členů sboru se v tomto období postupně stabilizuje. Objevuje se první ovoce pastorační práce faráře: do sboru se vracejí někteří z těch, kteří kdysi odpadli. Na počátku 80. let začíná v úzkém kroužku pracovat mládež. F. Pavlis odchází ze sboru v roce 1986. Po roce administrování je zvolen r. 1987 farářem Bohumil Baštecký. Pod jeho vedením prochází sbor rokem 1989, který změnil vnější podmínky pro práci církve. Sbor na nové možnosti práce nejprve téměř nereaguje. Přesto přicházejí do sboru noví lidé, křest dospělých již není výjimkou. Rozrůstá se práce s dětmi i mládeží. Do práce sboru se zapojují i nedávni členové mládeže, objevují se evangelikální, až charizmatické důrazy. 1990 je zvoleno omlazené staršovstvo, v jehož čele stanula Ing. Jitka Richterová.

Církev požádala o vrácení budov bývalého Komenského evangelického učitelského ústavu a pod vedením kurátorky sboru začíná příprava na otevření střediska Diakonie „Marta“ – denního stacionáře pro kombinovaně postižené děti. R. 1992 toto středisko zahajuje svou činnost pod jménem „Marta“ a svou činnost postupně rozšiřuje. V 1992 zastupuje B. Bašteckého, který je rok na studiu v USA, emeritní farář Zdeněk Jokl. V této době se provádí velká oprava fary. V r. 1993 vystřídal B. Bašteckého na místě faráře Pavel Jun. V r. 1994 odchází ze sboru část bývalé mládeže do Apoštolské církve v Čáslavi, ovšem ani zde dlouho nezůstávají. R. 1996 se začíná se značnou podporou státu opravovat kostel. V první etapě je opravena jeho statika, připravují se opravy střech. Od r. 1997 je kurátorem Jiří Starý. Ve sborovém společenství najdeme všechny generace. Téměř však chybí lidé z venkova. Těžištěm života sboru jsou bohoslužby, biblické hodiny zatím jsou ne zcela doceněnou šancí k vytváření společenství u Slova.

Pavel Jun

Čáslav

in: Církev v proměnách času (2000-2017), Kalich-Praha 2019
286 01 Čáslav, Jana Karafiáta 159 seniorát Chrudimský
rok založení: 1782 h.v. (do 1866 sídlo Močovice u Čáslavi)
počet členů: 1918 – 1854, 1930 – 2350, 1965 – 1744, 1998 – 408, 2018 – 235
kaz. stanice: 0 dříve Bousov od 1912 (FIL 1937-1956, pak opět KST až do r. 2017)
dříve i Habry (od 1911 vyznání h.v. i a.v., později ke sboru Vilémov !)

Sbor se scházel k pravidelným bohoslužbám (do roku 2006 i v kazatelské stanici v Bousově, tato kazatelská stanice byla roku 2017 zrušena), pravidelným biblickým hodinám dospělých (vedle Čáslavi také ve Vinařích, Třemošnici a v Horkách), mládeže i dětí. Do roku 2017 se konala pětkrát konfirmace.

Výraznou skupinou ve sboru byla mládež, která vedle mnoha pobytů (často společných s dětmi) pravidelně připravovala vánoční představení s vlastnoručně natočenými filmy a divadelní hrou s hudbou.

Z této dlouholeté aktivity zůstala hudební skupina Abakuk a Čáslavská filmová a divadelní společnost (ČFDS). Patří k nim i Čáslavský hudební festival, který se koná na zahradě Diakonie a v posledních letech jej připravuje seniorátní odbor mládeže Chrudimského seniorátu.

Do roku 2008 trvala intenzivní spolupráce s reformovaným sborem v holandském Zaandamu. Byla velkým přínosem pro tvorbu společenství mládeže.

Pravidelně *jsme se setkávali* při modlitebních a bohoslužebných shromážděních s bratřími a sestrami z ostatních církví čáslavské ekumeny. Od roku 2000 do roku 2006 místní skupina České křesťanské akademie (za účasti římských katolíků, husitů a českobratrských evangelíků) připravovala přednášky pro veřejnost.

V roce 2009 byly dokončeny patnáct let trvající práce na opravě exteriéru i interiéru kostela. V letech 2014-2015 proběhla generální oprava farního bytu za podpory německého Gustav-Adolfského spolku (Gustav-Adolf-Werk).

Sbor se také angažoval v životě města. Největší ohlas ve městě mívalo pravidelné vánoční setkání v kostele při svíčkách spojené s výstavou výtvarných prací žáků soukromého výtvarného oboru *Blahoslavy Procházkové*. V posledních letech se pravidelně připojujeme k akci Noc kostelů a ve spolupráci s Diakonií pořádáme také Férovou snídani a Vánoční krabici od bot.

V roce 2017 byl znovuobnoven Dobročinný spolek Marta, který při sboru působil od roku 1889 do roku 1948, Spolek se věnuje dobročinné, charitativní a vzdělávací činnosti a sdružuje členy sboru i zájemce z řad veřejnosti.

Čáslavský evangelický sbor je partnerským sborem Diakonie ČCE. Ve středisku čáslavské Diakonie se pravidelně konají biblické chvíle pro klienty i zaměstnance. Společně se základní školou speciální Diakonie Čáslav a čáslavským střediskem Diakonie Střední Čechy slavíme Vánoce i Velikonoce.

Kurátory sboru byli v této době Jiří Starý (1997-2008), Terezie Korábková (2008-2012), Miroslav Richter (2012-2014), Václav Homolka (2013-2020) a Daniel Korábek (od 2020).

Faráři sboru: Pavel Jun (1993-2013), Jaroslav Fér, Drahomíra Dušková Havlíčková (od roku 2015).

Pavel Jun, *doplnění Jf*

Čáslav

in: Po stopách památek reformace v České republice, projekt "dědictví reformace", editor MUDr. Mahulena Čejková, Praha 2011

V podhůří Železných hor, nedaleko Kutné hory leží na říčce s krásným jménem Brslenka starobylé město Čáslav (231 m n.m. přes 10 000 obyvatel). Není odtud daleko do Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Železné hory a na Sečskou přehradu na řece Chrudimce.

Kolem roku 1260 založil král Přemysl Otakar své další královské město – Čáslav. Vedla tudy stezka spojující Čechy s Moravou. Nejvýznamnější historickou památkou města je raně gotický farní kostel sv. Petra a Pavla. Jeho stavba byla zahájena na konci 13. století na místě původního románského kostela sv. Michala. Najdeme jej uvnitř: dodnes slouží jako sakristie. Ve městě je zčásti zachováno gotické opevnění. Jeho součástí je i tzv. Otakarova věž nedaleko Brodské brány. Barokní radnice s Žižkovou síní pochází z roku 1766. Na náměstí stojí pomník Jana Žižky od J. V. Myslbeka z roku 1881. Pomník M. Ulického od B. Kozáka před kostelem připomíná povstání z roku 1627. V jeho čele stál čáslavský kaplan Matouš Ulický, který byl pro vzpouru popraven.

V roce 1420 dobyl město Jan Žižka. O rok později se v kostele sv. Petra a Pavla konal zemský, tzv. „Čáslavský“ sněm. Na něm byl přijat husitský program a ustavena dvacetičlenná zemská vláda, v níž poprvé zasedli také zástupci měst. Členem této vlády byl zvolen i Jan Žižka. Během dalších staletí sužovaly město války a požáry. V 18. století se Čáslav stala významným správním centrem, jehož rozvoj pokračoval v 19. i 20. století.

Tajní evangelíci na Čáslavsku se v době protireformace scházeli po rodinách v mnoha okolních vesnicích. Po vydání Tolerančního patentu se přihlásili k helvetskému vyznání a v roce 1783 vznikl sbor. První kazatelé přišli z Uher. Při bohoslužebných shromážděních se věřící scházeli ve stodolách, nejčastěji v původním sídle tolerančního sboru v Močovicích, kde byla ze staré sýpky v roce 1785 postavena modlitebna a později i fara. Modlitebna sloužila mnoho let.

V polovině 19. století vznikla myšlenka přenést sbor do Čáslavi a vybudovat kostel. Teprve vydání Protestantského patentu v roce 1861 o zrovnoprávnění církví urychlilo povolení stavby. Základní kámen byl položen v květnu 1864. V roce 1866 vyhořela modlitebna i fara v Močovicích. Tato smutná událost rozhodla, že sídlem sboru bude Čáslav. Výstavba kostela byla svěřena chrudimskému staviteli F. Schmoranzovi st., který navrhl stavbu v novogotickém stylu. Je to trojlodní kostel s věží, která se podobá věži čáslavského kostela sv. Petra a Pavla. Posvěcení kostela 6. července 1869 se stalo velkou slavností pro celou církev. Vždyť byl otevřen od toleranční doby největší evangelický kostel v Čechách. Během let byl několikrát nákladně opravován. V roce 1928 byla na místě staré fary otevřena nová, se síní Komenského a bytem pro kazatele. 21. června 2009, při příležitosti 225 let trvání sboru a 140 let od postavení kostela byl čáslavský kostel po celkové rekonstrukci znovu slavnostně otevřen. Připomeňme ještě, že v roce 1872 byl v Čáslavi otevřen reformovaný učitelský ústav, jediný svého druhu v Čechách. Jedním z učitelů byl také Jan Karafiát.

(Mahulena Čejková)

Čáslav – kurátoři sboru

1. cca 1802 **Jan Vančura** (*za Benjamina Kisse, faráře 1789-1814*)
2. 1820 – 1832 **Matěj Vančura** z Kalabousku (*přičinil se o návrat faráře Josefa Nešpora ze Slezska*)
3. 1833 – 1839 **Josef Ruml** z Čáslavi
4. 1839 – 1861 **Mates (Matěj) Vančura** z Kalabousku
5. 1861 – 1879 *‘staronovým’ kurátorem opět zvolen sborovým zastupitelstvem, ustaveným na základě Císařského patentu, Matěj Vančura* z Kalabousku
6. 1879 – 1903 **František Výborný** z Močovic, dvůr v Krchlebech
7. 1903 – 1931 **Václav Havelka** z Ronova
(*od 1916 seniorátním kurátorem, patrně do 15.5.1922; 17.-18.12. 1918 předsedal Generálnímu sněmu v Praze*)
8. 1931 – 1934 Ing **Bohuslav Procházka** z Čáslavi
9. 1934 – 1936 **Karel Výborný** z Krchleb
10. 1937 – 1945 **Josef Vančura** z Čáslavi
11. 1945 – 1958 **Jan Veska**
12. 1958 – 1964 **Jan Spáčil** z Čáslavi
13. 1964 – 1973 **Jaroslav Hartmann**
14. 1974 – 1976 **Miloslav Pospíšil**
15. 1976 – 1990 **Jaroslav Prokop** z Čáslavi
16. 1990 – 1997 **Jitka Richterová**
17. 1997 – 2008 **Jiří Starý**
18. 2008 – 2012 **Terezie Korábková**
19. 2012 – 2014 **Miroslav Richter**
20. 2014 - 2020 **Václav Homolka**
21. 2020 - **Daniel Korábek**

Čáslav – faráři sboru

1. *Ondřej Akoš* 1783-1787

1.1 “Za prvního kazatele /do Močovic/ byl povolán p. Ondřej Akoš, rozený Uher. Služby Boží konaly se nejprve po domích a v stodolách, jak toho kde zapotřebí bylo a i kazatel u jednotlivých oudů soukromě vydržován byl.“ (Almanach s. 63)

1.2 „Prvním kazatelem se stal Ondřej Akoš rodem z Uher; bydlel nejprve v soukromých domích a služby Boží konal ve stodolách a domích. Sbor se tehdy ještě nerozhodl, kde bude jeho středisko ... Chrám /v Močovicích/ posvěcen/až/ 12.září 1789 ...“ (Památník s. 274)

2.1 “... nebylo jí /církví *semtěšské*/ však dlouho čekat; již v lednu r. 1783 zavítal mezi bratry *Semtěšské* první duchovní správce jejich, Emerich Cider. Po něm následovali z maďarského národu ještě: Ondřej Akoš (1787-1789), Samuel Szücs (1790), jenž byl toho času superintendentem, a Jan Kazay (1791-1811); po nich pak Čechové ...“ (Almanach s. 61)

2.2 “Farář Czider odešel /ze *Semtěše*/ r. 1787 do Černilova a po něm následovali maďarského původu: Ondřej Akoš (1787-1789), Samuel Szücs (1790), jenž byl toho času superintendentem a Jan Kazay (1791-1811); po nich Čechové ...“ (Památník s. 282)

3.1 “Duchovní správce při sboru *Sloupnickém* byli tito: 1. Jan Breznay (1783-1788); 2. Ondřej Akoš (1789-1802); 3. Štěpán Vašarhely (1802-1815), vesměs rodem Maďaři; 4. Gabriel Molnár (1816-1843), rodem z Krouny ...“ (Almanach s. 140)

3.2 “Nástupcem Breznayovým /ve *Sloupnici*/, který odešel do Velimi, se stal Ondřej Akos (1788-1802); byl vystřídán Štěpánem Vasarhelyem (1802-1815), po němž následovali čeští kazatelé ... (Památník s. 350)

4.1 “K závěrce dlužno ještě uvést jména duchovních správců sboru *Černilovského*, kteří po onom napřed uvedeném prvním kazateli d.p. M/ichalu/ Vicencovi následovali a sice: Emerich Csider, Mikuláš Toronay, Štěpán Rimány, Jan Pail, Ondřej Akoš /1802?-1815?/, Jan Košut, Jan Veselý, Jozef Chlumský, Václav Šubert, Justus Szalatnay /1860-1915/.“ (Almanach s. 119)

4.2 “Na větším sboru reformovaném /v *Černilově*/ působili faráři: ... Ondřej Ákos (1802-1815), za něhož byly přidělané v chrámu nové lavice, kostel znovu nahozen a ohrada kolem něho obnovena, zakoupen kalich pro vysluhování nemocným, a o kterém praví pamětní kniha borovská, že byl povahy ryze, že v něm lsti nebylo ...“ (Památník s. 382)

5.1 „Nástupcem /v *Borové*/ Jana Košuta, (rodem Moravana) byl /1815?/ Ondřej Akoš, muž to povahy tak ryzí, že o něm užiti lze svědectví Páně o Natanaeli: ‘Aj, právě Izraelský, v němžto lsti není!’ a po tomto r. 1832 Jan Jelen ...“ (Almanach s. 148)

5.2 “Jako faráři ve sboru /v *Borové*/ působili: ... Ondřej Akos (1815-1832), poslední maďarský duchovní v Borové, jenž vystavěl r. 1826 hřbitov v *Šir/okém*/ Dole, kde dosud to oznamuje pamětní deska tam zasazená, věrný a tichý pracovník ...“ (Památník s. 336)

2. *Mihaly Vinczencz* 1787-1789

Vinczencz// Michal, farář ve Svratouchu r. 1783-1784; stud. v Saryšském Potoku, přišel s Kovacsem do Krouné, kdež byl jeho pomocníkem a 17.XI.1782 usadil se ve Svratouchu. R. 1784 postavil modlitebnu, jež 22.X.1784 slavnostně otevřena. Brzy postavil i školu a faru. Dne 16.X.1784 odstěhoval se do Černilova, kdež postavil modlitebnu dřevěnou se 2 kruchtami a 5.XI.1786 vysvěcena, ale 19.II.1787 odešel do Močovic, odkudž 16.IX.1789 zavítal do Bukovky a 3.X.1791 vrátil se do Uher. Byl to muž znamenitý a památku zanechal po sobě požehnanou. (Jubilejní s. 197n)

3. *Benjamin Kiss* 1789-1814

Kiss Benjamin starší, farář v Bošíně, Lozicích a Močovicích, Libštátě. Nar. v Krasnik-Vajdě r.1751. Dne 21.VI.1783 zavítal do Bošína, ale bydlení musel u Hampla v Mečří č. 7. Po 20 týdnech přestěhoval se k Malíkovi do Bošína. Za manželku pojal Markétu Jechovou z Jizbic u Nymburka. R. 1786 odešel do Lozic, a z “nevděčných Lozic“ odstěhoval se do Močovic 1789-1814, odkudž

2.V.1814 odchází do Libštátu. R. 1826 v 75 letech odešel na odpočinek k synovi do Rovečného, kdež i svoji strastiplnou pouť 5.II.1833 v 82 letech dokončil. Vynikal neobyčejnou silou tělesnou. (Jubilejní s. 93)

4. Josef Nešpor 1814-1824, 1827-1837

Nešpor Josef, farář v Močovicích **1814-1837**; nar. 11.VII.1782 v Liblicích u Mělníka co syn domkáře a tkadlce. Navštěvoval triviální školu, kdež za výborný prospěch od hraběte Jana z Pachtý obdržel stříbrný řádový peníz na modré stužce. Byl mezi prvními hochy, kteříž posláni (počtem 10) do Saryš. Potoku na studii. Též v Debrecíně studoval. R. 1810 dne 4. května ordinován a instalován supt. Fazekášem v Dvakačovicích. Tam oženil se s Alžbětou, dcerou Flórky, učitele v Liptálu. R. **1814** povolán do Močovic. R. 1816 jmenován supt. Bakou *seniorem* distriktu chrudimského a vládou inspektorem na evang. školách. Ze špýcharu zřízena modlitebna a fara. Měl 300 zl. a naturálie od členů. Na přímluvu Sikory z Husince odebral se **27.VI.1824** do Bedř. Tábora v Pruském Slezsku, ale už **15.X.1827** vrátil se do Močovic. R. 1831 vydal postilu (68 kázání). Dne **14. listopadu 1837** zemřel, zanechav 11 nezaopatřených dětí. (Jubilejní s. 133)

5. Matěj/!! Kubeš 1826-1827

Kubeš Matěj, farář ve Kšelicích 1811-1845 a *V. superintendent český* h.v. r. 1820-1855. Nar. v Krabčicích r. 1781; stud. v Saryšském Potoku. R. 1811 stal se farářem ve Kšelicích, odkudž r. **1826-1827** přešel do Močovic, ale zase se navrátil. Végh, který stal se nepřitelem Kubešovým, zaznamenal, že pryč Kubeš v době, kdy supt. Baka na smrtelném loži ležel, dojel do Vídně, a po jeho smrti na návrh konsistoře jmenován pak Kubeš r. 1820 superintendentem. Végh cítil se tímto jmenováním jako zasloužilý odstrčen a uražen, vypověděl takřka Kubešovi všechnu poslušnost. Jisté jest, že Végh stavbami církevních budov a modlitbami získal si veliké zásluhy, ale také jisté jest, že i Kubeš dbal svědomitě povinností úřadem mu svěřených, a že vina byla na obou stranách. Kubeš vydal "Modlitby válečné" a přeložil z němčiny "Ordinací". Úřad farářský zastával až do r. 1845, a když se ujal úřadu toho jeho syn, zastával jen úřad superintendenta do r. 1855. Zemřel r. 1855. (Jubilejní s. 104)

6. Pavel Nešpor 1838-1887

Nešpor Pavel, farář v Močovicích-Čáslavi r. **1838-1887**, nar. 4.VI.1814 ve Dvakačovicích; stud. ve Vratislavi v Pr. Slezsku, v Něm. Brodě a filos. v Praze. R. 1837 ordinován a r. 1838 v Močovicích po otci za faráře zvolen, kdež úřad zastával 49 roků. Ve své činnosti byl neúnávný. Na schůzi duchovních a staršovstev ve Kšelicích, dne 24.VII. a 25.VII.1849 podal návrh jednacního řádu a návrh církevního zřízení presbyterního, jímž zavádí se starší sboru, starší okresu a vrchní presbyter pro celou zemi. R. 1862 zakoupeno za 12.000 zl. stavební místo (asi 5½ korce) pro stavbu chrámu Páně v Čáslavi a když 10.V.1866 starý chrám i fara i archiv v Močovicích požárem zničeny, položen 14.VI.1866 základní kámen ke stavbě chrámu v Čáslavi nákladem 58.888 zl. Nešpor uměl sehnati i prostředky, tak od císaře dostal 1000 zl., od továrníka Schollera 1000 zl., r. 1863 od Gustav Adolfského Spolku dar lásky 5100 dollarů = 19.446.40 K, čímž se stalo, že velkolepá stavba v den 500leté památky narození Husova 6.VII.1869 za ohromné účasti (20.000 lidí) a přítomnosti supt. Veselého a Beneše a 46 duchovních, kdy slavnostním řečníkem byl Em. Havelka z Libštátu, venku Daniel Nešpor, byla svému účelu odevzdána; v den ten *ordinován Dušek* z Kolína. R. 1867 zřízena škola v Bousově, r. 1868 v Čáslavi, r. 1872 zřízen pro českou superintendencí evang. reform. učitelský seminář. Byl prvním v Čechách, kdož zařídil skupinovou *nedělní školu*, s níž se seznámil v Holandsku. Zesnul tiše na odpočinku 28.XI.1897 a pohřben v Močovicích. (Jubilejní s. 133n)

7. František Kozák 1888-1925

Dr. Kozák František, farář v Čáslavi, nar. 14.XI.1857 v Lísku; stud. v Brně, ve Vídni, Lipsku, Edinburghu. Ord. v Brně 14.X.1883 seniorem Dan. Nešporem. Působil ve Vanovicích co vikář, ve Velké Lhotě co farář od r. 1884-1888, v Čáslavi **1888-1925**. Hned po svém příchodu r. 1888 založil kazat. stanici v Bousově, později ve Vrdech, Zvěstovicích a Žehušicích. R. 1900 jmenován licenciátem bohosl. fakultou ve Vídni a r. 1911 čestným doktorem. R. 1910 zbudoval nádherný a moderně vybavený evang. učitelský seminář, r. 1915 k 500leté památce Husově založil "Husův Asyl".

Jako muž vysoce vzdělaný a širokého rozhledu a neobyčejně pílě byl literárně činný a vydával časopis "Hus" od r. 1888; Českobratrský katechismus; Přehled dějin církve křesťanské; Metodiku náboženského vyučování; modlitby: V duchu a v pravdě; Pohřební řád; Co jest pravda?; Marta; Pohřební žalmy a písně r. 1893; překlad Stalkerova: Život Pána Ježíše Krista 1896; Staré i nové věci; Písmáci; Roháč z Dubé; Nauka o písmu svatém a dějiny božího zjevení; V záři plamenů Kostnických r. 1915; Světlo nad propastmi; s Pelíškem vydal: Domovního kazatele; s Císařem postillu: Slova víry. Jeho činnost byla všestranná, obdivuhodná, požehnaná. "Marta" (viz toto) jeho slova měla sprovázeti činy. R. 1925 po veliké práci odešel na odpočinek do Prahy, ale již 24.II.1926 usnul a pohřben v Čáslavi za účasti 20 duchovních. Byl horlivým pracovníkem, nadšencem pro každou věc dobrou, mužem opravdových snah, výborným apologetem. (Jubilejní s. 100)

"Marta", dobročinný spolek paní a dívek v Čáslavi, založen byl r. 1889 farářem D. Frant. Kozákem a jeho chotí Zdenkou, *rodem Císařovou*. Prvý rok byl příjem 860 zl., po válce bývá průměrně 20.000 Kč ročně. Každoročně koná se dobročinný bazar vždy 8. prosince, r. 1930 už po 42krát. Marta čáslavská svou neúnavnou pílí a péčí o chudé je nejkrásnějším vzorem všem dobročinným spolkům na Sionu českém. (Jubilejní s. 119)

KOZÁK František ThDr (14.11.1857 Lísek u Bystřice n. Pernšt., 24.2.1926) od 28.2.1883 vik. Vanovice, 1884-1888 far. Velká Lhota u Dačic, od **1888 do 30.11.1925** far. Čáslav. Ve výslužbě od 1.12.1925. (Církev v proměnách 1968 s. 285)

**KOZÁK František ThDr. (14.11.1857 Lísek u Bystřice n. Pernšt., 24.2.1926) ord. před 1919. (Církev v proměnách 1999 s. 362)

8. Rudolf Petr Lány 1926-1944

Lány Rudolf Petr, farář v Čáslavi, nar. v Černilově 25.VI.1887; stud. v Hradci Králové, v Basileji, v Lipsku a ve Vídni. Ve Vilémově nově zvolen 27.V.1912. Ord. ve Vilémově 11.VIII.1912 supt. Dr Fr. Trnkou. Jako farář působil ve Vilémově r. 1912-1920; Krabčicích r. 1920-1926 a nyní v Čáslavi, kdež **4.II.1926 instalován** br.kons. Szalatnayem. Je dobrý řečník, povahou i jednáním milý. (Jubilejní s. 110)

LÁNY Rudolf (25.6.1887 Černilov, 31.3.1944) od 23.7.1912 do 19.7.1920 far. Vilémov, od 20.7.1920 do 4.1.1926 far. Krabčice p. Říp., od **5.1.1926 do 31.3.1944** far. Čáslav. (Církev v proměnách 1968 s. 287)

LÁNY Rudolf Petr Th (25.6.1887 Černilov, **31.3.1944) ord. před 1919 (Církev v proměnách 1999 s. 364)

9. Jan Smetánka 1944-1946

SMETÁNKA Jan (8.9.1903 Praha, 4.1.1960) od 15.1.1932 vik. a od 1.8.1933 do 30.9.1944 far. Horní Krupá, od **1.10.1944 do 30.4.1946** far. Čáslav, od 1.5.1946 do 31.12.1948 mimo cirk.sl., od 1.1.1949 do 4.1.1960 far. Praha Smíchov. (Církev v proměnách času 1968 s. 301)

**SMETÁNKA Jan ThB. (8.9.1903 Praha, 4.1.1960) ord. 1.9.1931 (Církev v proměnách 1999 s. 389)

10. Vladimír Jerie 1947-1978

JERIE Vladimír (14.10.1910 Prosetín) od 1.8.1934 do 31.12.1935 vik. Uh. Hradiště, od 1.1.1936 vik. a od 15.4.1940 do 31.12.1946 far. Vsetín, od **1.1.1947** far. Čáslav (Církev v proměnách 1968 s. 282)

JERIE Vladimír ThB. (14.10.1910 Prosetín, 13.11.1992 *Čáslav*) ord 24.6.34 1.8.34 - 31.12.35 v. Uh. Hradiště; 1.1.1936 - 14.4.40 v. Prusinovice; 15.4.40 - 31.12.46 f. Vsetín horní sbor; **1.1.47 - 31.8.78** f. Čáslav; 1.9.78 - v.v. (Církev v proměnách 1999 s. 357)

11. František Pavlis 1979-1986

PAVLIS František Mgr. (5.12.1941 Praha) ord. 12.10.1975
1.9.75 - 31.5.79 v. Merklín; **1.6.79 - 31.7.86** f. Čáslav; 1.8.86 - 31.8.97 f. Sokolov; 1.9.97 - 2003 mimo cirk. služ; 1.10.2003 - 30.9.2008 f. Karlovy Vary; 1.11.2010 - 31.10.2013 f. Ostrov (Církev v proměnách 1999 s. 374 + *doplněno*)

12. Bohumil Baštecký 1987-1993

BAŠTECKÝ Bohumil Mgr. (13.11.1943 Praha, 26.3.2017 Poděbrady) ord. 16.12.73
1.11.73 - 31.10.87 v. Přelouč; **1.11.87 - 31.7.93** f. Čáslav; 1.8.93 - 28.2.95 f. Diakonie Praha; 1.3.95 - 30.9.97 f. Praha Vršovice; 13.10.97 - 31.12.2005 f. Hodonín; 1.2.2011 - 31.8.2011 f. Poděbrady. (Církev v proměnách 1999 s. 340 + *doplněno*)

13. Zdeněk Jokl 1991-1992

JOKL Zdeněk ThB. (28.2.1921 Praha) ord. 5.11.44
1.9.41 - 31.10.44 d. (Thst.); 1.11.44 - 30.9.46 v. Praha Vinohrady; (1.10.46 - 28.2.47 voj. služ); 1.3.47 - 30.9.48 v. Praha Braník; 1.10.48 - 31.7.49 Thst.; 4.9.49 - 31.3.52 f. Děčín; 1.4.52 - 31.7.64 f. Velká (Hrubá) Vrbka; 1.8.64 - 31.7.76 f. Lozice; 1.8.76 - 31.12.88 f. Olešnice; 1.1.89 - 14.8.91 v.v.; **15.8.91 - 31.8.92** v. Čáslav; 1.9.92 - v.v. (Církev v proměnách 1999 s. 357)

14. Pavel Jun 1993 - 2013

JUN Pavel Mgr. (30.6.1957 Nové Město na Moravě) ord. 8.4.84
(1981 - 83 voj. služ); 1.10.83 - 30.11.84 sen v. Horácký (Třebíč); 1.12.84 - 31.8.93 f. Borová; **1.9.93 - 31.8.2013** f. Čáslav; od 1.9.2013 f. mládeže ÚCK (Církev v proměnách 1999 s. 358 + *doplněno*)

15. Jaroslav Fér 2013 - 2015

FÉR Jaroslav Mgr. (2.6.1947 Cvikov) ord. 9.3.75 Nymburk
1.3.75 - 30.11.82 v. Podbořany; (1.10.75 - 30.9.77 voj.sluz.); 1.12.82 - 30.9.2013 f. Kutná Hora; **1.11.2013 - 31.8.2015** f. Čáslav (Církev v proměnách 1999 s. 346n + *doplněno*)

16. Drahomíra Dušková-Havlíčková 2015 -

Dušková-Havlíčková Drahomíra Mgr. (21.6.1978) ord. 13?10.2005 Hořovice
1.10.2005 - 2.10.2012 f. Hořovice, do 31.8.2015 mimo cirk.sluz. (mat. dovolená), **1.9.2015 - f. Čáslav**

Prameny pro uvedené údaje :

- 1) Almanach jubilejní Evangelické církve v Čechách a na Moravě, Praha 1881
- 2) Památník Českobratrské církve evangelické, Praha 1924
- 3) Jubilejní kniha českobratrské evangelické rodiny 1781 -1931, České Budějovice 1931
- 4) Církev v proměnách času (1918-1968), Praha 1969
- 5) Církev v proměnách času (1969-1999), Praha 2002

Základem jsou medailonky, jak je uvádí Jubilejní kniha z roku 1931. Protože v ní není (kupodivu) zařazen první z farářů sboru, Ondřej Akoš, jsou pro jeho působení v Močovicích a v dalších sborech, kde pracoval (Semtěš, Sloupnice, Černilov a Borová), využity zmínky v obou sbornících, které vyšly před rokem 1931 (Almanach 1881 a Památník 1924).

Všichni faráři, kteří ve sboru působili po sloučení obou česky mluvících církví v prosinci 1918, jsou zařazeni do seznamu kazatelů, jak je obsahují poslední dva sborníky (Církev v proměnách času - I. 1918-1968 a II. 1969-1999). Jsou tu proto i oba faráři (Kozák, Lány), kteří mají už medailonky v Jubilejní knize 1931 a v církvi začali pracovat před vznikem spojené církve. Doplněné údaje (po roce 1999, podle www.evangelnet.cz) jsou v závěru *vyznačeny kurzívou*.

Jaroslav Fér, 2.6.2014 / 11.9.2017